

Є. В. МАХНО

НОВІ ПАМ'ЯТКИ ЕПОХИ БРОНЗИ В КИІВСЬКІЙ ТА СУМСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

В 1949 р. під час розкопок слов'янського поселення середини першої половини I тисячоліття н. е. біля с. Беседівки, Смілівського району, Сумської області, виявлено шар епохи бронзи.

Поселення розташоване на південь від с. Беседівки в урочищі Білопольських, над заплавою правого берега невеликої р. Сміли (що впадає з правого боку в Сулу), біля підніжжя другої тераси, на невеликому підвищенні між двома високими крутими горбами.

В південно-східній частині цього підвищення під слов'янським шаром, на глибині 0,60—0,80 м, виявлено вогнище круглої форми, діаметром 0,60 м, акуратно складене з невеликих кусків пористої маси сірого кольору. В деяких місцях понад викладкою зберігся тоненький шар глиняної обмазки. Сама викладка лежала на перепаленій до чорвоного землі, товщиною 0,30 м, шириною 0,60 м, довжиною 0,80 м.

Біля вогнища виявлено багато великих уламків ліпленого посуду з добре згладженою або лощеною плямистою поверхнею сіробоурачатого і темносірого кольору. В тісті є домішка дрібного піску.

Весь посуд досить чітко поділяється на дві групи. Першу групу складають великі посудини з нерозчленованим корпусом і прямими вінцями, прикрашені трикутними ямками, що проходять трохи нижче вінець по горизонталі в один або два ряди. Поверхня деяких уламків вкрита дрібними розчосами (рис. 1, 1, 2).

До другої групи належить горщикovidний посуд середніх розмірів з відігнутими назовні вінцями і досить струнким корпусом. Його вигладжена поверхня майже суцільно прикрашена нескладним геометричним орнаментом у вигляді трикутників, ромбів та інших геометричних фігур, які окреслені смугами тоненьких паралельних боріздов, між якими іноді зустрічаються ряди скісних наколів (рис. 1, 3—5).

Скупчення посуду та кісток на утрамбованій долівці навколо вогнища дозволяють припустити, що воно утеплювало наземну споруду, розміри якої встановити не вдалося¹.

Матеріали, аналогічні знайденим на Беседівському поселенні, вперше були виявлені в 1929 р. М. Я. Рудинським і Я. М. Морачевським на Мар'яновському поселенні, розташованому в урочищі Молчанова болота біля хутора Мар'янівки, Путивльського району, Сумської області².

¹ На деякій відстані від вогнища на цій же глибині виявлені кістки людини, що лежала у вільній позі з підігнутими, схиленими праворуч ногами, закинutoю назад головою і розкиданими руками. Складається враження, що людина загинула раптово. Ніяких знахідок біля кістяка не виявлено.

² Михайло Рудинський, Мар'янівська стація, Антропология III, К., 1929, стор. 179—189; Яків Морачевський, Кераміка Мар'янівської стації, Там же, стор. 191—201.

М. Я. Рудинський, виділяючи серед раріше відомих у Посейм'ї матеріалів «мар'янівську культуру», відносить її без дальших уточнень до часу металу¹.

Розвідки і розкопки Інституту археології в останні роки на Посейм'ї і Посуллі підтвердили передбачення М. Я. Рудинського з приводу можливого поширення аналогічних пам'яток на Конотопщині, Глухівщині і Сумщині, вивчення яких він пропонував².

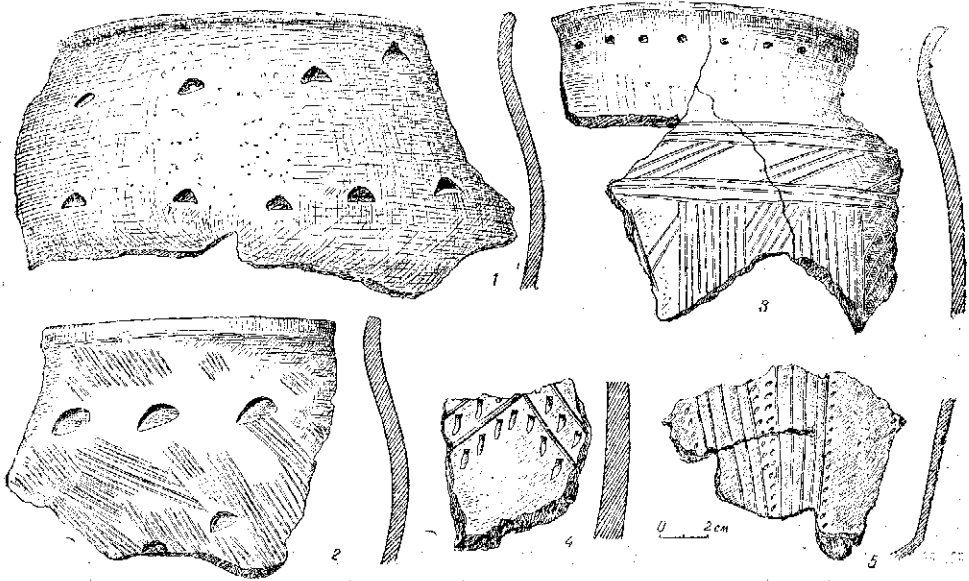

Рис. 1. Зразки посуду, знайденого на Беседівському поселенні біля вогнища.

Поселення в урочищі Білопольських біля с. Беседівки стаповить інтерес не тільки тому, що воно є однією з перших пам'яток, аналогічних до Мар'янівського поселення, але й тому, що дає певне уявлення про тип будівель і характер печей в цей час.

Крім знахідок, пов'язаних з вогнищем, під час розкопок на різних глибинах виявлено багато уламків різного посуду періоду бронзи. Серед них зустрічається посуд з наліпним валиком, розчленованим скісними насічками і тоньким валиком без насічок, з шнуровим орнаментом і поверхнею, спеціально ошершавленою, а також прикрашеною штампованим орнаментом. Ці різночасові знахідки вказують на те, що площа поселення в період бронзи заслювалася неодноразово.

Знахідки періоду бронзи виявлені також під час розкопок Пирогівського городища і поселення черняхівського типу в с. Жуківцях.

В с. Пирогові, Києво-Святошинського району, Київської області, в 1950 р. обстежено дві пам'ятки епохи бронзи.

Перша з них розташована на високому крутому горбі корінного берега Дніпра, що височить над місцевістю на південь від с. Пирогова. Південно-східна частина цього горба являє собою виступ у вигляді стрілки, на поверхні якої на площі 20 × 100 м зустрічаються скупчення

¹ М. Я. Рудинський, цит. праця, стор. 188.

² Там же; Див. також розвідки і розкопки Д. Т. Березовця в 1950 р., В. А. Іллінської в 1953 р., Н. П. Амбургер в 1950 р.

уламків ліпного посуду, тотожного до виявленого на Софіївському¹ та Чернинському могильниках², кісток тварин та черепашок (рис. 2, 1—2, 6).

Таких скупчень на вказаній площі є близько 20. В одному з них виявлено багато, можливо людських, перепалених кісток. Крім уламків посуду софіївського типу (початок II тисячоліття до н. е.) від горщиків з маленькими вушками, з круглими отворами, на поверхні поля знайдено

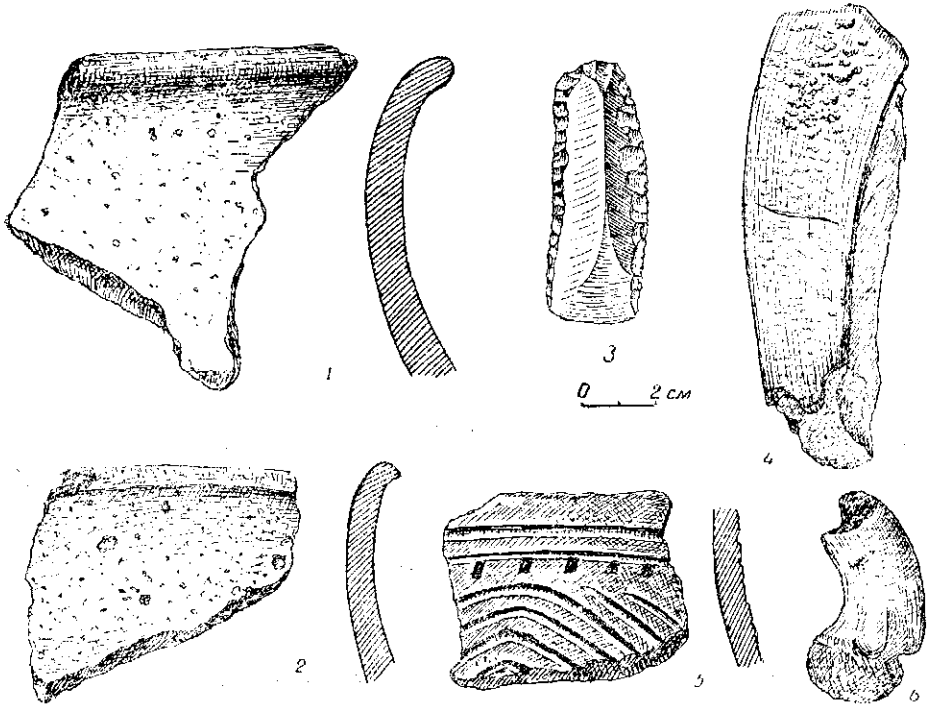

Рис. 2. Зразки посуду, знайденого біля с. Пирогова, пункт I.

иластину з кременю, ретушовану з двох країв (рис. 2, 3), два уламки посуду трипільського типу (рис. 2, 5), прикрашених лінійним орнаментом, та вішня, можливо, зарубицько-корчоватівської посудини.

Рештки іншої пам'ятки, що належить до пізньої бронзи (VIII—VII ст. до н. е.), виявлені під час розкопок Пирогівського городища, яке знаходиться на невисокому горбі корінного берега Дніпра між с. Пироговим і вказаною пам'яткою софіївського типу.

Це городище часів Київської Русі було збудоване на місці поселення зарубицько-корчоватівського часу, яке в свою чергу перекривало шар пізньої бронзи.

Під час будівництва городища і планування його верхньої площадки, більш давні шари зарубицько-корчоватівської культури і культури пізньої бронзи в південній і східній частині були зняті і перекинуті у північно-західну частину городища. Тут і знайдено преламаний навіп крем'яний серп, виготовлений віджимною технікою, і уламки посуду доби бронзи. Серп має рівну робочу сторону і горбату спинку. Довжина його 18,5 см, ширина 4,5 см, товщина 1,5 см (рис. 3, 1).

¹ Розвідки І. М. Самойловського в 1947 р. і розкопки М. Ю. Захарука в 1949 р.: І. М. Самойловський, Тілопальний могильник біля с. Софіївка, АП т. IV, 1952, стор. 121—123; Ю. М. Захарук, Софіївський тілопальний могильник, АП, IV, 1952, стор. 119—120.

² В. І. Канівець, Могильник епохи міді біля с. Чернин на Київщині, АП, VI, К., 1956, стор. 99—110.

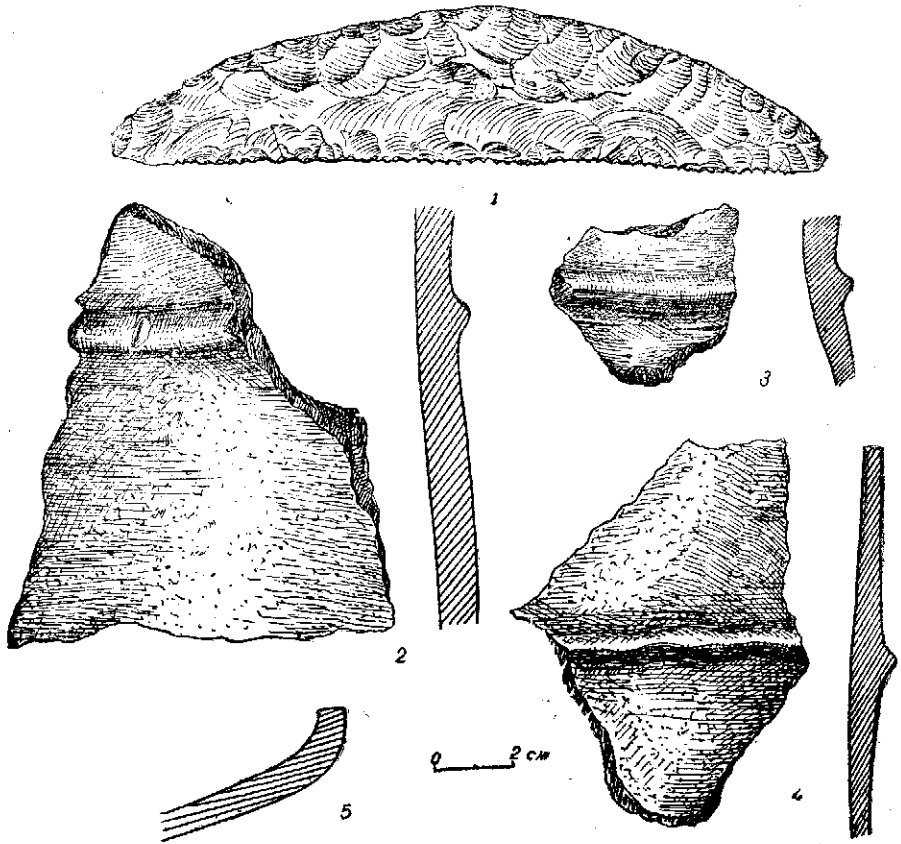

Рис. 3. Зразки посуду та серп з Пиргівського городища.

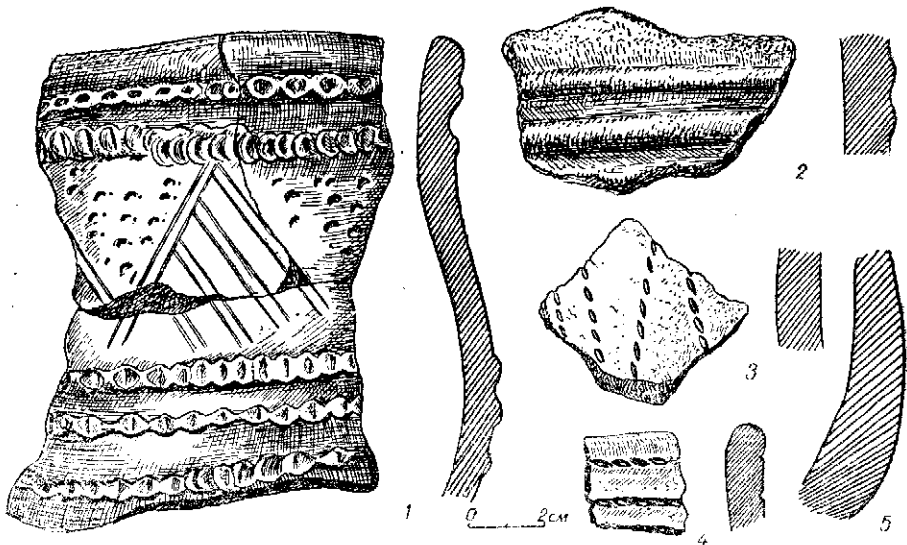

Рис. 4. Зразки посуду з Жуківського поселення

Посуд має форму високих дзвоноподібних або тюльпановидних горщиків, частина яких була прикрашена зверху одним або двома паралельними гоструватими валиками (рис. 3, 2—4). На деяких з них є відбитки пальців. Крім таких посудин, були ще й широкі миски із загнутим всередину краєм (рис. 3, 5). Аналогічний матеріал зустрічається і в інших місцях в північно-західному Придніпров'ї і, зокрема, на хуторі Ворошиловка, Житомирської області, Троянівського району¹ з розкопок 1945 та 1951 рр.

Залишки пам'ятки спохи бронзи виявлені також в 1946 р. на поселенні черняхівського типу біля с. Жуківців, Обухівського району, Київської області, що міститься в урочищі Осова на південно-східному схилі невеликого струмка без назви, який впадає в р. Красну.

На поверхні, в шурфах північно-західної частини поселення, зустрічаються уламки посуду епохи бронзи. Окремі уламки посуду зустрічались також під час розкопок центральної частини поселення. Серед них є уламки із слідами згладжування пучком трави на внутрішній поверхні. Один з них являє частину гостродонного дна (рис. 4, 5).

Частина уламків товстостінного посуду має шершаву поверхню. Ще волога поверхня цих посудин покривалась піском, після чого пальцями робились смуги у вертикальному і горизонтальному напрямках (рис. 4, 2).

Один уламок вінець від банкоподібної посудини має тонкі стінки і добре згладжену поверхню. Він прикрашений складним орнаментом з п'яти горизонтальних валиків, розчленованих гострим знаряддям на рівні пірамідки. Два ряди таких пірамідок проходять під вінцями, і три по плічках, а між ними розташовані три трикутники. Один з них заповнений парними скісними борізтками; два останні — несиметричною комбінацією з наколів, зроблених краєм обрізаної соломинки. Один уламок прикрашений зовні відбитком шшура (рис. 4, 1).

Пам'ятки, аналогічні до знайденої в Жуківцях, що відносяться до початку пізньої бронзи, відомі на значній території: в Дніпропетровську — парк ім. Шевченка, в с. Бабині, Верхньорогачицького району, Херсонської області, та в інших місцях².

¹ Є. Махно, Дві пам'ятки бронзової доби в басейні р. Тетерів, АП, т. II; Розкопки 1951 р. Г. Т. Тітенко та С. С. Березанської.

² Н. Є. Макаренко, Археологические исследования в 1907—1908 гг., ИАК, вып. 43, 1911, стор. 105. Розкопки 1951 р. Д. І. Білфельда та розвідки Д. Я. Телегіна.